

כתובה דרבנן (המשך)

א. רא"ש מסכת בבא בתרא פרק י סימן מ
וליתא לדרשב"ג, דאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: כל מקום ששנה רבן שמעון ב"ג במשנתנו הלכה כמותו חוץ מערב וצידן וראיה אחרונה. והדין כללא לאו דוקא הוא, דלא אמר הלכה כרשב"ג אלא עד דאיכא טעמא.

ב. שו"ת תשב"ץ חלק ב סימן קפב
בצרפת ובאשכנז הם נוהגין כן [לכתוב "מדאורייתא" בכתובה], ורבינו תם ז"ל כ' שהם סומכים על רשב"ג דאית ליה ב' בתרא דכתובו' (ק"י ע"ב) דכתובה דאורייתא. ואף על גב דרבנן פליגי עליה הא קיימא לן (גיטין ע"ה ע"א) כל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו. אבל ר"ח ז"ל כ' דלא קיימא לן בהא כרשב"ג משום דרב נחמן ס"ל כתובת אשה דרבנן כדאי' בפ"ק דכתובו' (יו"ד /' ע"א) וקיימא לן הלכה כר"נ בדיני (ב"מ ק"י ע"א) וכן בכללי תלמודא אמרי' כתובה דרבנן ב' האשה רבה ביבמו' (פ"ט ע"א) וב' נערה שנתפתתה (נ"ד ע"א) וכן מוכח בפ' הנזקין (מ"ח ע"ב) שתקנו שתהא כתובה נגבית מן הזיבורית. וההוא כללא דאמרינן כל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו, כבר כ' הרי"ף ז"ל בפ' גט פשוט דלא סמכינן אההוא כללא דהא פליגי עליה דמאן דכליל ההוא כללא בפ' המזיר (ע"ז ע"א) וב' המפקיד (ל"א ע"ב). וגם הרי"ף ז"ל פסק דכתובת אשה מדרבנן וכן פסקו כל הגאונים ז"ל.

ג. שיטה מקובצת כתובות י ע"א, מן שיטה ישנה
ואומר ר"ת דסמכינן ארשב"ג דמתני' דפ' בתרא ומייתי לה בסמוך דאמר נותן לה ממעות קפוטקיא דקסבר כתובה דאורייתא, וקי"ל כרשב"ג במשנתנו. כן כתבו בתוספות. ויש לי לומר דלאו משום דס"ל לר"ת דהלכה כרשב"ג כתב כן, אלא דפריש דהעולם נהגו לכתוב כן בכתובה כדי להחמיר בדיני הכתובה כדיני העולם, וסמכו אדרשב"ג, ואי לאו הא דרשב"ג לא היו כותבין כן אפילו כדי להחמיר, כיון דליכא מ"ד הכי. ודוק שכתב דסמכינן אדרשב"ג דמתני' וכו' ולא קצר ופסק להדיא כרשב"ג.

ד. רמב"ם הלכות נערה בתולה פרק א הלכה ד
ואין לה כתובה [לאנוסה] שלא תקנו חכמים כתובה לאשה אלא כדי שלא תהיה קלה בעיניו להוציאה וזה אינו יכול להוציא.

ה. רמב"ם הלכות אישות פרק א הלכה ד
קודם מתן תורה היה אדם פוגע אשה בשוק, אם רצה הוא והיא נותן לה שכרה ובוועל אותה על אם הדרך והולך לו, וזו היא הנקראת קדשה, משנתנה התורה נאסרה הקדשה שנאמר "לא תהיה קדשה מבנות ישראל", לפיכך כל הבועל אשה לשם זנות בלא קידושין לוקה מן התורה מפני שבעל קדשה.

ו. רמב"ם הלכות אישות פרק י הלכה ז
... כל מקום שנאמר בו כתובה סתם הוא העיקר והתוספת כאחד, וחכמים הם שתיקנו כתובה לאשה כדי שלא תהיה קלה בעיניו להוציאה.

ז. רמב"ם הלכות אישות פרק טז הלכה ג
כבר הודענו שחכמים תקנו כתובה לאשה, ודין התוספת כדין העיקר, ולא תקנוה לגבותה כל זמן שתראה אלא הרי היא כחוב שיש לו זמן ואין הכתובה נגבית אלא לאחר מיתת הבעל או אם גירשה. וכן התקינו שאם היה לבעל שדות טובות ורעות ובינוניות ובאה האשה לגבות כתובה ממנו שלא תגבה אלא מן הרעה שבנכסיו והיא הנקראת זיבורית.

ח. רמב"ם הלכות אישות פרק טז הלכה ו
וכן מקולי כתובה שתטול האשה כתובתה מן הפחות שבמטבעות...

ט. בית שמואל סימן סו ס"ק יד
משערין בזווי דאורייתא. משמע הכתובה דרבנן אלא משערי' בזווי דאורייתא. וכן הוא לשיטת כל הפוסקים סבירא להו כתובת בתולה דרבנן וכן פסק הבית יוסף ובד"מ...

שיטה שלישית

י. תוספות סוטה כז ע"א "איש"
איש איש לרבות אשת חרש [שב"ד עושין קינוי בשביל הבעל לפסול האשה מכתובתה] - נראה דעיקר קרא לא איצטריך אלא לאוסרה לבעל ולבועל ע"י קינוי זה, אבל משום לפוסלה מכתובתה לא צריך קרא, דהא אפי' רבן שמעון בן גמליאל דאמר בפרק בתרא דכתובות (דף קי:): כתובת אשה דאורייתא לאו ממש דאורייתא אלא אית ליה סמך מדאורייתא כדאמרינן התם בפ"ק (דף י.) מכאן סמכו חכמים לכתובת אשה מן התורה...

יא. רשימה חלקית של מצוות שהן דאורייתא וניתנו לחכמים לקבוע פרטיהן

- מלאכה בחוה"מ (חגיגה יח., מג"א תקל:א)
- שבתון (מכילתא בא ט, רמב"ן ויקרא כג:כד, גר"א על מכילתא שם יג)
- ואהבת לרעך כמוך (הל' אבל יד:א, מנחת אשר דברים כז:ג)
- מוקצה (הל' שבת כד:יב-יג, ערה"ש או"ח שח:א-ה)
- אונאה (ר' אשר וויס)
- כבוד שבת (אז נדברו ח:א)
- רשימת הטריפות (חזו"א אישות כז:ג)
- נסיבות פטור סוכה (נשמת אברהם או"ח תריז קבוצות סיכון ג4)

יב. רמב"ן בראשית (פרשת חיי שרה) כה:ו

ורש"י כתב נשים בכתובה, פילגשים שלא בכתובה כדאמר בנשים ופילגשים דדוד בסנהדרין (כא א). ואין הדבר כן, כי לא תקרא "פילגש" אלא כשהיא בלא קדושין, כי הכתובה מדברי סופרים, והגירסא בסנהדרין "פילגש בלא כתובה וקדושין". אבל אפשר שגם בני נח כאשר ישאו להם נשים כמשפטן בבעילה היו נוהגים לכתוב להן מהר ומתן, ואשר רצונה שתהיה להם פילגש וישלח אותה כאשר ירצה ולא יהיו בניה בנוחלים את שלו, לא היה כותב לה כלום.

יג. חדושי הרמב"ן כתובות קי ע"ב

מהלכה או מדבר תורה כל מוהר שהסכימו בסך שניהם הוי מוהר ואתו רבנן ותקנו להם סך מאתים דינרין שלהם...

יד. ר' קרשקש וידאל, כתובות נו ע"ב

קסבר ר' מאיר כתובה דאורייתא. ואף על גב דאין סך הכתובה מדאורייתא אפילו למאן דאית ליה כתובה דאורייתא אלא שמה שנתחייב לה הוא דאורייתא, הכא כיון דתקיננו ליה רבנן מאתים הרי הוא כאילו נתחייב מדאורייתא בזה ו"מתנה על מה שכתוב" מיקרי...

טו. משנה למלך הלכות נערה בתולה פרק א הלכה ג "וראיתי לרש"י"

וכל זה ניחא לדעת רש"י שסובר דכתובה דאורייתא. אך לדעת רבינו דס"ל דכתובת אשה מד"ס וכמ"ש לעיל בפ"י מהלכות אישות דין ו', מנא ליה דכתובת מפותה היא מאתים ככתובת הבתולה? ואולי נאמר דאף למ"ד דכתובת אשה דרבנן, דריש ליה לקרא כדדריש ליה רש"י ז"ל. ומצינו כיוצא בזה בעבד עברי... וכתבו הראשונים ז"ל דאע"ג דמדין תורה אין הבעל חייב במזונות אשתו ולא במזונות בנו מ"מ כיון דמנהג היה שהבעל היה זן את אשתו ואת בניו, הכתוב חייב לאדון בכל מה שהיה נוהג העבד שהיה מפרנס את אשתו ואת בניו. ה"נ נימא נהי דליכא כתובה מן התורה מ"מ המנהג היה דכל הנושא בתולה היה כותב לה כתובה ולזה בא הכתוב גבי מפתה דאף שהיא בעולה שיכתוב לה כתובה כמו שהוא המנהג לכתוב לבתולות כיון שהיא בעולת עצמו. וע"כ קרא כי אתא לומר שיכתוב לה כתובה, הוא שיכתוב לה כתובה כבתולות, דאי שיכתוב לה כתובה כמו שהיו נוהגין לכתוב לאלמנה לא איצטרך קרא! וכי בשביל שהוא בעלה לא יכתוב לה כתובה?? וע"כ קרא כי אתא לומר שיכתוב לה כתובה כמו שהיו נוהגין לכתוב לבתולות. והשתא רבינו ז"ל גמר מינה לדידן דאית לה לבתולה מאתים מתקנת חכמים המפותה יש ככתובת הבתולות:

טז. חדושי הר"ן כתובות י ע"א

ואפ"י לרשב"ג דאמ' כתובה מן התורה. לאו למימרא שהסך מן התורה, דא"כ בעי' מאתים דצורי, ואפ"י רשב"ג מודה דלא בעי' אלא מאתים של מדינה, אלא עיקר כתובה אמ' מן התורה מדקאמ' א"ק כמוהר הבתולות.

מטרת הכתובה

יז. בית הבחירה (מאירי) מסכת קידושין פתיחה

והענין הוא שקודם מתן תורה לא היה להם אישות אלא כשהיה אדם פוגע אשה בשוק וישרה בעיניו היה מדבר בינו לבינה בענין הנשואין' ואם נאותין זה לזה מכניסה לביתו ועומדת עמו והיתה לו לאשה, וכן כשהיו מתקוטטין זה בזה היה הולך לו זה מכאן וזה מכאן, ומתוך כך לא היתה אימת בעל מוטלת כל כך על האשה שתחוש למניעת עבודתו או לסטות מתחתיו או לקפוץ בנדירים מדרך כעסה עליו, ולא היה אצלם קשר חזק בענינים אלו אלא ביבום שהיה מוכרח אצלם בלא שום פירוד [חליצה?]. לסבה קדומה באמונתם בענין הנפש. וכשנתנה תורה נצטוו להיות ענין האישות בקשר חזק באירוסין ונשואין ובעדים ובכתבה ושלא יוכל לשלח אלא בגט, וכשתזקק לאחיו אם מת הוא בלא זרע שתהא זיקתה נותרת ונעקרת בחליצה, ושיהא יכול ליסרה אם שטתה ממנו ר"ל שקנא לה ונסתרה וכן שיהא רשאי להפר נדריה ודברים אלו כלם מתבארים בסדר זה:

יח. סנהדרין כא ע"א

מאי נשים ומאי פלגשים? אמר רב יהודה אמר רב: נשים בכתובה ובקידושין, פלגשים בלא כתובה ובלא קידושין.

יט. בבא קמא פט ע"א

רבי מאיר היא דאמר אסור לו לאדם שישהא את אשתו אפילו שעה אחת בלא כתובה וטעמא מאי כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה.

כ. תוספות כתובות י ע"א

נותן לה ממצות קפוטקיא - תימה לר"י מה ריוח הוא לה שנותן לה מאותם המצות? מ"מ אינו נותן לה אלא שוה נ' שקלים! ואם היינו אומרים דלעולם צריך ליתן לה שקלים שעומדין שם, בקפוטקיא נ' שקלי קפוטקיא ובארץ ישראל נ' שקלים של ארץ ישראל, הוה ניחא כדאמרין גבי ה' סלעים דפדיון בכור בפ' יש בכור (בכורות נ. ושם) "לישדר מר תילתא אחרינא דאוסופו עלייהו" ושדר להו, מיהו אין נראה, דהתם כשהוסיפו בכל מקום הוסיפו, אבל כשמוסיפין במקום אחד אין נראה שבכך תשתנה מדה דאורייתא! ומיהו בירושלמי דפירקין גרסינן אמתניתין דכתובה מאתים "רבי מונא בשם שמואל אמר בשקל הקדש. רבי אבא בר בונא אמר מטבע יוצא." וכן מסקי התם כמה אמוראי.

כא. קרבן העדה מסכת כתובות פרק א הלכה ב

מטבע יוצא. נותן לה מאתים דינרים כפי מטבע היוצאת באותו מקום יהיו כסף או נחושת:

כב. רמב"ם הלכות אישות פרק יב הלכה ח

התנה עמה לפחות מעיקר כתובה או שכתב לה מאתים או מאה עיקר כתובה וכתבה לו שנתקבלה מהן כך וכך והיא לא נתקבלה תנאו בטל שכל הפוחת לבתולה ממאתים ולאלמנה ממנה הרי זו בעילת זנות.

קריאת הכתובה בין קידושין ונישואין

כג. תוספות פסחים קב ע"ב "שאיין אומרים שתי קדושות על כוס אחד"

וברכת אירוסין ונישואין נהגו לומר על שתי כוסות, וטעמא דרגילים זה בלא זה כדאמר בכתובות (ד' ז:): "מברכין ברכת האירוסין בבית אירוסין וברכת חתנים בבית חתנים", ועוד דנהגו לקרות כתובה בינתים והוי הפסק ולכך מתכוונים, ולכך צריך ב' כוסות.

כד. ספר הישר (חלק התשובות) סימן מז:ז (רבינו משולם)

(בענין ברכת אירוסין ונישואין בכוס אחד). בברכת אירוסין ונישואין בכוס אחד. אמרתי לפני רבינו אליהו שאין מנהג במלכותנו כי אם בכוס אחד ודנתי בפניהם ובפני כל חכמי פריש. ועשו כן מטעם יקנה"ז שהם ב' קדושות על שני ימים ומאחר ששם קדושה על שניהם מחזיקין בקדושה אחת וחזירום בכוס אחד, ומסתברא מדתיקנו בכוס אחד שאסור לאומרם בב' כוסות דקמברך בפה"ג ברכה שאינה צריכה... מסתברא דעיקר מצוה לעשותן בכוס אחד הואיל ומענין אחד הוא.

ואם אתם רוצים לעמוד במנהג בב' כוסות תהא כרצונכם. וודאי אם הייתם נוהגים כרבינו שלמה להפסיק ולהסתלק ולעסוק בענין אחר ולקרות בכתובה ואח"כ ברכת נישואין, זה היה יפה מכלם, אבל בזה אחר זה לברך ולשתות ולברך אין זה נכון כל עיקר...

כה. ספר הישר (חלק התשובות) סימן מח:ח (רבינו תם)

(בדין ברכת אירוסין ונישואין על כוס אחד). ועל מה שכתבת שדנת לפני קציני פריש על ברכת אירוסין ונישואין והודו לך, לא יפה עשו אפילו לדברך. שאתה מודה שמנהג רבינו שלמה, שתיקן להסתלק כמעט, יפה מכולם, והם תלמידי ינהגוהו ותנהיגוהו ותניח את שלך כמו שהנחת בשביל הרב מנהג עירך בקריאת המוספין.

ואותו טעם יקנה"ז שכתבת כי מענין אחד הם כמו כן ברכת אירוסין ונישואין, הלא זה דברי שאמרתי שאתה נותן טעמים בלא ראיות אלא מדעת הכרס ואין בהם ממש! שקידוש והבדלה חובת הלילה הן וקודם אכילה, אבל ברכת המזון והבדלה היכא דאית ליה ב' כוסות מפזרן, וכ"ש ברכת אירוסין ונישואין דהוה כברכת המזון וקידוש דמפזרן, ויותר חלוקין מהן דזה בבית חתנים וזה בבית אירוסין, וזה בחנק וזה בסקילה, זה מותר במועד, וזה אסור במועד...

מצוות קידושין ליצור אטמוספירה

כו. קידושין מא ע"א

אמר רב יוסף מצוה בה יותר מבשלוחה, כי הא דרב ספרא מחרוך רישא רבא מלח שיבוטא...

כז. תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת ברכות פרק ט הלכה ג

אמר רבי יוסי בי ר' בון בשם שמואל: כל המצות טעונות ברכה בשעת עשייתן, חוץ מתקיעה וטבילה. ויש אומרים קדושין בבעילה.

כח. מועד קטן יח ע"ב

אמר שמואל: מותר לארס אשה בחולו של מועד, שמא יקדמנו אחר... לימא מסייע ליה, "אין נושאין נשים במועד, לא בתולות ולא אלמנות, ולא מיבמין, מפני ששמחה היא לו", הא לארס שרי? 'לא מיבעיא' קאמר: לא מיבעיא לארס דלא קעביד מצוה, אלא אפילו לישא נמי דקא עביד מצוה אסור...

כט. ספר המצוות לרמב"ם מצות עשה ריב

והמצוה הרי"ב היא שצונו לפרות ולרבות ולכוין לקיים המין, וזאת היא מצות פריה ורביה, והוא אמרו יתעלה (בראשי' א) פרו ורבו...

ל. ספר המצוות לרמב"ם מצות עשה ריג

והמצוה הרי"ג היא שצונו לבעול בקדושין ולתת דבר ביד האשה או בשטר או בביאה. וזו היא מצות קדושין. והרמז עליו אמרו (תצא כד) כי יקח איש אשה ובעלה וגו', הורה שהוא יקנה בבעילה (קדושין ד ב)...

לא. רא"ש מסכת כתובות פרק א סימן יב

יש מקשין על נוסח ברכה זו למה אין מברכין "אשר קדשנו במצותיו וצונו לקדש את האשה"! ועוד היכן מצינו ברכה כזאת שמברכין על מה שאסר לנו הקב"ה, והלא אין אנו מברכין שאסר לנו אבר מן החי והתיר לנו את השחוט! ועוד מה ענין להזכיר עריות בכאן? ועוד מה לנו להזכיר חופה בכאן, כיון שמברכין ברכת ארוסין בבית האירוסין ובלא חופה? ונ"ל כי ברכה זו אינה לעשיית המצוה, כי פריה ורביה היינו קיום המצוה, ואם לקח פלגש וקיים פריה ורביה אינו מחוייב לקדש אשה... וברכה זו נתקנה לתת שבח להקב"ה...

לב. המקנה מסכת קידושין דף מא עמוד א

מצוה בה יותר מבשלוחה וכו'. הנה הר"ן והיש"ש נדחקו בטעמא ד"מצוה בה" אף דקיי"ל דאשה אינה מצווה על פרי' ורבי'. ויותר נראה דמכאן ראי' לשיטת התוס' בגיטין דף מ"א ע"ב דאף דקיי"ל דאשה אינה מצווה על פרי' ורבי' מ"מ היא מצווה על עשה דשבת יצרה... ותו נראה דאף שאינה מצווה על פרי' ורבי', מ"מ כיון שהיא רוצה להנשא לאיש אסורה להיבעל לו בלא קידושין משום לא תהי' קדשה וכמ"ש הרמב"ם ז"ל בפ"א מהל' אישות. א"כ הוי הקידושין מצוה כמו מצות שחיטה והפרשת תרומה ושילוח הקן דאינו מצווה על השחיטה ועל הפרשת תרומה אלא אם רוצה לאכול אסור בלא שחיטה ובלא הפרשה, וכן בשילוח הקן דאינו מצווה לשלוח אלא אם רוצה ליקח הבנים וכיוצא בהן רבים ואפ"ה מברכים עליהן אשר קדשנו במצוותיו וממילא שייך בהן "מצוה בה יותר מבשלוחה".

לג. מגיד משנה הלכות אישות פרק ג הלכה כג

וגירסת ספרינו "וצונו על העריות" ובספרי רבינו "והבדילנו מן העריות" וגירסת נכונה היא, והוא על מה שאמרו "קדושים תהיו" - הווי פרושין מן העריות."

לד. עוד דוגמאות

- קדושים תהיו
- ועשית הישר והטוב
- שבתון ביו"ט (רמב"ם עשה קנט, רמב"ן ויקרא כג:כד)
- שמיטת כספים (רמב"ם עשה קמא)
- שמיטת קרקע ושבתון (רמב"ם עשה קלה)

חטונות ביום רביעי בזמנינו

לה. ר"ן (על הרי"ף) מסכת כתובות דף א עמוד ב

יש לתמוה על מה שמכו עכשיו לישא בששי, אף על פי שקביעות ב"ד שוה בכל הימים! אלא שיש לומר דכיון דחזו דתקנת רביעי אינה קבועה דהא אמרי' דאי איכא בתי דינין קבועין בכל יום אשה נשאת בכל יום, אלמא כל היכא דליכא למיחש לטענת בתולים לא איכפת לן, אף עכשיו בדורות הללו כיון שלא נהגו לקדש אלא עד זמן נשואים ליכא למיחש דלדידהו שהיו מקדשים קודם זמן נשואין איכא למיחש שמא תחתיו זינתה אבל במקומות הללו שרובן מקדשין וכונסין לאלתר ליכא למיחש להכי דאם זינתה ודאי קודם לכן זינתה אלא שעדיין ראוי למיחש משום טעמא דשמא ישחוט בן עוף כמו שאכתוב בסמוך בס"ד:

לו. ספר נחלת שבעה שטרות סימן יב

ובאשכנז המנהג עוד היום לעשות נישואי הבתולות ביום רביעי, ואף על פי דלא שייך טעם שישכים לבית דין, מכל מקום המנהג במקומו עומד. וכהאי גוונא אשכחן לענין הפטרה אף על גב דהגזירה בטלה המנהג לא בטל. וכן לענין ברכה אחת מעין שבע, ולענין תקיעת שופר, וכהאי גוונא טובא אשכחן. והכי נמי אף על גב דקביעות הבית דין בטלה, אי נמי האירוסין זמן רב קודם הנישואין בטלה, אבל מנהג כניסה לחופה ביום רביעי לא בטלה.

ואפשר מצורף לזה טעם אחר, מאחר שבארץ אשכנז אנחנו מועטים ונשארנו מעט מהרבה והעם נפוצים אחד לאחד בית ישראל אחד בעיר ושנים בממלכה, ושריה שירי שיריים בעוונותינו הרבים, וצריך בעל הסעודה לקרוא לעזר כנגדו להרבות קרואים ממקומות וישובים אחרים, ועל כן מפני תקנת הרחוקים שנעשו קרובים כדי שכל אחד יכול לבא אל מקומו קודם שבת הנהיגו לעשות הנישואין באמצע שבוע. ובמדינת פולין ומכללם אוסטרייך פיהם ומעלהרין במקומות מושבותיהם מקהלות תהלות ישראל עד ביאת הגואל, אין מקום לחשש זה, ועל כן רוב הנישואין הם ביום שישי...